

LICE I OSOBA

Branka Tafra

ovom se radu pokazuje da u hrvatskom jeziku postoji gramatička kategorija lica i semantička kategorija osobe te da su zbog toga nazivi *lice* i *osoba* potrebni u hrvatskom jezikoslovnom nazivlju.

Uvod

Hrvatsko je gramatičko nazivlje posljednjih godina obogaćeno oživljenicama. Iako su se u prošlosti hrvatske gramatike pisale uglavnom na latinskom, njemačkom i talijanskom jeziku, iako je gramatičko nazivlje tradicionalno latinsko, ipak su naši stari gramatičari brižno izgrađivali hrvatsko jezikoslovno nazivlje. U 19. je stoljeću ono već bilo u potpunosti izgrađeno; sjetimo se samo nekih dobrih naziva: *slovnica*, *glasoslovlje*, *oblikoslovlje*, *skladnja*, *dvoglasac*, *podmet*... Naziv *osoba* bio je sasvim uobičajen, što je detaljno prikazala S. Ham (1999.), pridružujući se nekim hrvatskim jezikoslovcima koji se zalažu da taj naziv zamijeni dosadašnji naziv *lice*. U literaturi se mogu sresti ovi nazivi: *kategorija osobe*, *osobna zamjenica*, *glagolska osoba*, *neosobna rečenica*, *neosobna preoblika*. Dosljednost se "u upotrebi osobe ipak ne postiže u potpunosti" jer nazivi *obezličiti* i *obezličenje* nemaju odgovarajuću zamjenu, "ali je moguće pretpostaviti nazive neosobno preobličiti i neosobna preoblika" (Ham 1999., 102). Nazivoslovna paradigma, dakle, nije potpuna.¹

U opredjeljivanju jezikoslovaca za naziv *lice* ili *osoba* prevladali su puristički stavovi jer je naziv *lice* iz vukovske škole, a *osoba* iz najbolje hrvatske gramatičarske tradicije, iz zagrebačke filološke škole, iako taj naziv preporoditelji nisu uzeli iz hrvatskoga, nego su ga preuzeli vjerojatno iz češkoga. Preporučujući danas naziv *osoba*, jezikoslovci ne vode računa o trima važnim činjenicama.

1. Nema opravdana razloga da se samo *lice* smatra nepoželjnim nazivom kad su u našu gramatiku iz istoga izvora (crkvenoslavenskoga) i istim putem (Karadžić i Daničić) ušli, a potom su i prihvaćeni nazivi: *glagol*, *rod*, *sklanjati*, *sprezati*...²

2. Jezik se ne smije izjednačivati s izvanjezičnom stvarnosti. Nema spora da se u hrvatskom standardnom jeziku ljudska individua imenuje riječju *osoba*, a da riječ *lice* u tom značenju pripada supstandardu. U tvorbi riječi uvijek se

1 Vince Marinac (1998.) ima još i *obosobiti*, *obosobljenje*.

2 Za povijesne potvrde tih naziva usp. Maretić 1932.

govorilo o dočecima za tvorbu imenica koje znače mušku ili žensku osobu, a ne muško ili žensko lice. I to je tako. No, oni koji se zalažu za gramatički naziv *osoba* ne vode dovoljno računa o tome da *osoba* u jeziku nije isto što i *osoba* u izvanjezičnoj stvarnosti, jednako kao što ni broj ni rod nisu preslika roda i broja iz izvanjezične stvarnosti. Manje bi nejasnoća trebalo biti ako postoje nazivi za svaki pojam kao što je slučaj s nazivima *rod* i *spol*. Dok se nije usvojilo to nazivoslovno razgraničenje, često se morao upotrijebiti atribut da bude jasno na što se misli, pa se govorilo o gramatičkom i prirodnom rodu. Isto se već događa i s *osobom*. Osvrćući se, među ostalim, i na Anićevu definiciju naziva *lice* u kojoj se razlikuje *lice* i *osoba* (*lice*... “gramatička kategorija koja označuje osobu koja govori, kojoj se govori i o kojoj se govori”), Ham (1999., 99) smatra da bi “prihvatljiviji” bio naziv “gramatička osoba”. Iz njezina rada ipak nije jasno zalaže li se ona za jednorječni ili za dvorječni naziv i bi li onda ona druga *osoba* bila “prirodna”. U hrvatskom jezikoslovlju još nije sve objašnjeno ni kad je riječ o gramatičkoj kategoriji roda u odnosu na prirodni spol, iako je o tome nešto više pisano³. Nije u potpunosti istražen ni odnos jezičnoga i izvanjezičnoga broja, a sada se pitamo jesu li *lice* i *osoba* istoznačnice u hrvatskom gramatičkom nazivlju.

Naziv *lice* spominje se uz zamjenice (lične zamjenice) i uz glagol (prvo, drugo i treće lice). Lične zamjenice nemaju kategoriju lica jer je njihovo kategorijalno značenje *lice* kao što je kategorijalno značenje brojeva sâm broj, zbog čega brojevi nemaju kategoriju broja. Dovoljno je vidjeti definicije tih riječi u rječnicima: “šest glavni br. za jedan veći od pet koji se obilježava brojkom 6”; “ti lična zam. za 2. l. jč” (Anić). Dakle, zamjenica je tu gramatički definirana, ona je sama *lice*, a leksički se puni tek u govoru kad upućuje na sudionike u komunikaciji.⁴ Zamjenice prvoga i drugoga lica upućuju na osobe, dok zamjenica trećega lica ne mora uopće upućivati na osobu, te je neki lingvisti (Benvenist 1975.) zbog toga smatraju “ne-licem”. Gramatičku kategoriju lica imaju samo glagoli u kojih se opreke među trima licima jednine i množine (u nekim jezicima i dvojine) izriču glagolskim oblicima. Ovdje *lice* pripada glagolskoj kategoriji, a *osoba* komunikacijskoj.

3. U hrvatskom jeziku postoje dvije kategorije, kategorija lica, koja ima svoje gramatičke (glagolske) oznake: prvo, drugo i treće lice, i kategorija osobnosti, koja ima svoje semantičke oznake: mušku i žensku osobu (v. crtež na kraju). Dok se u slavenskoj literaturi dosta pisalo o kategoriji muške osobe,

3 Na primjer Anić 1984., Babić 1998.

4 O razlikama u shvaćanju zamjenica kao “punih” i “praznih” riječi opširnije Klajn 1985.

odnosno o kategoriji virilnosti, dotle je ta kategorija u hrvatskim gramatikama i jezikoslovnoj literaturi ostala neprimijećena, uz častan izuzetak radova Jasne Vince Marinac (1990., 1992., 1998.). Hrvatskomu su jezikoslovnemu nazivlju potrebna dva naziva jer je riječ o dvjema kategorijama.⁵ Budući da uz postojeće nazivlje ne treba izmišljati novo i budući da su obje riječi hrvatske, predlaže se da se zadrži naziv *lice* za glagolsku kategoriju, te da se naziv *osoba* upotrebljava za semantičku oznaku kategorije osobnosti.

Kategorija osobnosti u slavenskim jezicima

Kategorija osobnosti i kategorija živosti u slavenskim su jezicima semantičke kategorije koje utječu na razredbu sklonidbenih tipova, ali svaka drukčije. Kategorija živosti obuhvaća sve slavenske jezike, osim bugarskoga i makedonskoga, a kategorija osobnosti zahvatila je uglavnom zapadnoslavenske jezike, a u drugima se zadržala u tragovima⁶.

U slavenskim jezicima (osim u bugarskom i makedonskom) kategorija živosti ima dvije opreke u sklonidbi imenica muškoga roda u jednini: akuzativno-genitivni sinkretizam u imenica koje su obilježene živošću i akuzativno-nominativni sinkretizam u imenica koje su obilježene neživošću. Kategorija ima i drugih gramatičkih oznaka u pojedinim slavenskim idiomima, na primjer, u ruskom se jeziku sinkretizam proširio na množinu sva tri roda.

U hrvatskom jeziku kategorija živosti obuhvaća imenice muškoga roda deklinacije *a* koje znače ljudsku ili životinjsku jedinku ili ono što se doživljava kao živo (*robot*). Ona se u morfologiji očituje kao akuzativno-genitivni, odnosno kao akuzativno-nominativni sinkretizam u jednini. U govorima se često akuzativno-genitivni sinkretizam širi i na imenice koje znače što neživo: *daj mi noža*. Dosta je raširen akuzativno-genitivni sinkretizam u pridjeva kad se upotrebljavaju samostalno (Vince Marinac 1998.), a vrlo je čest "ne samo u zamjenica kojima je osobnost/živost inherentna (...) nego i u onih čiji je antecedent promjenljiv s obzirom na osobnost/živost svojega referenta" (Vince Marinac 1992.). Kad se imenice muškoga roda koje znače što živo sklanjaju po sklonidbi *e*, akuzativni oblik nije izjednačen s genitivnim, ali kategorija živosti

5 Pritom se ne treba osvrtni na druge slavenske jezike u kojima je jedan naziv za dva pojma (npr. u češkome, poljskome).

6 Na primjer, u ruskom na prvi pogled ta kategorija nije prisutna, pa ipak se nalaze njezini tragovi. Tako imenice s dočetakom *-ин* imaju stari nastavak *-e* u NA mn. nasuprot uobičajenom *-и/ы*, a znače u jednini mušku, a u množini i mušku i žensku osobu (*горожане*).

djeluje na sinkretizam pridjevnih riječi: *imam dobroga tatu : imam dobar san*.⁷ Stoga Zaliznjak (1964., 29) tradicionalnoj trijadi gramatičkih pridjevnih kategorija dodaje četvrtu – gramatičku kategoriju živosti.

U zapadnoslavenskim jezicima imenice koje znače mušku osobu izdvajaju se od ostalih imenica posebnim sklonidbenim tipom u množini. Naime, u poljskom, slovačkom i gornjolužičkom u množini postoje dva sklonidbena tipa, jedan za imenice koje znače mušku osobu, a drugi za sve ostale imenice. Razlike se ostvaruju u N i A mn., a u gornjolužičkom i slovačkom i u N i A dvojine (Dalewska-Greń 1997., 247). Imenice koje znače mušku osobu imaju jednake oblike za akuzativ i za genitiv množine, a sve druge za akuzativ i nominativ. Imenička sklonidba utječe na sklonidbu riječi koje se s imenicama slažu u rodu, broju, padežu i u oznakama za mušku osobu. Tako u poljskom jeziku u sklonidbi pridjeva i ostalih pridjevnih riječi (pridjevne zamjenice i pridjevni brojevi) postoji nesimetričnost: u jednini su tri paradigme za tri roda, a u množini su dvije, ovisno je li riječ o muškoj osobi ili o ostalome. Kategorija osobnosti utječe i na sklonidbu glavnih brojeva: *dwaj, dwu, dwóch* kad označuju broj muških osoba i *dwa, dwie* za sve ostalo. Pojedini jezikoslovci dijele imenice u zapadnoslavenskim jezicima na četiri roda: masculina animata/personalia, masculina inanimata/realia, feminina i neutra (Mareš 1977., 86).⁸

Danas kategorija živosti i kategorija osobnosti, iako bliske, ipak različito djeluju u slavenskim jezicima. Kategorija se živosti zapravo razvila iz kategorije osobnosti. Najprije se akuzativni oblik jednine počeo izjednačivati s genitivnim oblikom u imenica koje znače mušku osobu (Lunt 1955., 46), odnosno “u imenica koje znače kakvo poznato odraslo lice, na primjer u stsl. jeziku *raba* = le serviteur, a *rabъ* = un serviteur pored *mladěncъ, kon'ъ, bogъ* (= duh) i dr.” (Ivšić 1970., 186). Imenice muškoga roda *u*-osnove koje su zna-

7 U jezičnim se priručnicima najčešće sreće ovakva odredba: “Imenice koje znače što ž i v o imaju akuz. jedn. = gen. jedn.” (HG, 104). Ta je odredba više nego manjkava, jer kategorija živosti ne obuhvaća sve imenice muškoga roda koje znače što živo, npr. *hrast, narod*, i sve imenice muškoga roda koje znače živo nemaju izjednačen akuzativni i genitivni oblik, npr. *sluga, tata*, nego imaju samo imenice deklinacije *a*. Osim toga treba naglasiti da je riječ o jednakosti (homonimičnosti) oblika, a ne o izjednačavanju padeža.

8 Vince Marinac (1990., 143) govori o četverorodnom sustavu i u hrvatskom jeziku: muški živi, muški neživi, ženski i srednji. (Usp. i Zaliznjak 1964.) Ako bi se prihvatila takva podjela, ona ne bi bila potpuna jer bi se njoj trebali pribrojiti opći rod (tip *varalica*), dvorod (tip *bol*), raznorod (tip *oko, oči*), a za ruski, primjerice, i nerod (*pluralia tantum* nemaju rod). Ako se uzmu u obzir i dijalekti, ostaje pitanje razlikovanja ženskoga i srednjega roda živoga i neživoga.

čile mušku osobu imale su u D jd. nastavak *-ovi/-evi*⁹ uz regularni nastavak *-u* (Hamm 1963., 119; Lunt 1955., 46). Za to se prvotno stanje može reći da je "kategorija živosti zamijenila ... kategoriju osobnosti" (Vince Marinac 1990., 144), ali je povijesni razvoj išao prema osamostaljivanju dviju kategorija. Često se proučavaju unutar kategorije roda ili kao jedna kategorija¹⁰, ali bi bilo metodološki ispravnije da se opisuju odvojeno jer svaka od njih ima svoje morfološke i sintaktičke oznake.¹¹ Premda u literaturi postoji i naziv kategorija muške osobe, u ovom se radu govori o kategoriji osobnosti, koja ima dvije semantičke oznake: mušku i žensku osobu.

Kategorija osobnosti u hrvatskim govorima

Već je davno (Belić 1909., Tentor 1909.) zabilježeno da se u kvarnerskim čakavskim govorima javlja akuzativno-genitivni sinkretizam u imenica koje znače mušku osobu. Belić ga je (1909., podatak u radu J. Vince Marinac 1990.) zabilježio u Novome, a Tentor je (1909., 169) na Cresu uočio istu pojavu: *si vīdel onih pōpi* nasuprot *onē volī* (N mn. je *popī, volī*). I noviji istraživači također daju slične morfološke podatke. U Omišlju na Krku "riječi koje se odnose na muške osobe uvijek imaju Apl. = Gpl." (Vermeer 1984., 286): *jūdī, mladīć, pōp, vnūk...*

Istražujući govor Orleca na Cresu, Houtzagers (1985., 58) bilježi tri vrste odnosa nominativno-genitivno-akuzativnih nastavaka u imenica muškoga roda:

- human beings: Asg = Gsg, Apl = Gpl
- animals: Asg = Gsg, Apl = Npl
- other nouns: Asg = Nsg, Apl = Npl."

Na osnovi izloženoga može se govoriti o nesimetričnom akuzativno-genitivnom sinkretizmu u jednini i množini.

-
- 9 To se morfološko obilježje proširilo izvan toga sklonidbenoga tipa na imenice koje znače što živo, pa danas, na primjer, u slovačkom postoji opreka u D i L jd. za živo i neživo (*orlovi : dubu*). O utjecaju kategorije živosti i osobnosti na raspodjelu nastavaka u D i L jd. u slavenskim jezicima usp. Dalewska-Greñ 1997., poglavlje III.2.1.2.
 - 10 Vince Marinac (1998.) smatra da su osobnost i živost ista kategorija, ali da ih je ipak potrebno razlikovati u opisu onih jezika u kojima jedna djeluje u jednini, a druga u množini.
 - 11 Kategorija živosti u hrvatskom jeziku ima i svoje akcenatske oznake. U lokativu jednine jednosložne imenice sa silaznim naglaskom koje znače što neživo mijenjaju naglasak: *rāt, rātu : lāv, lāvu; vāl, vālu : vūk, vūku*. Usp. ostale primjere u HG.

jednina		množina	
živo	neživo	m. i ž. osoba	ostale
A = G	A = N	A = G	A = N

U jednini se sve imenice muškoga roda dijele na one koje znače što živo i na one druge, a u množini na imenice koje znače osobu i na sve druge. Posrijedi su kategorija živosti i kategorija osobnosti: GA mn. *ōtac*, NA mn. *pras-čī*, G mn. *prāsac*. U ovom slučaju nije riječ samo o muškoj osobi, nego i o ženskoj osobi jer su GA mn. *divōjak*, *žēn* (72) nasuprot NA mn. *brōskvi*, *sūknji*. Genitivno-akuzativni sinkretizam zahvatio je neke imenice koje znače žensku osobu i u govoru Omišlja: "Riječi *ženā*, *divōjka* i *māt* imaju Apl. = Gpl. barem fakultativno: *žēn* uz *ženī*, *divōjāk* uz *divōjki*, *mātēr* uz *mātēre*" (Vermeer 1984., 287).

S. Hozjan (1992.) u govoru je Krasa na otoku Krku zabilježila drukčiju raspodjelu nastavaka u A mn. nego što je u Orlecu na Cresu. U A mn. (kao i u NV mn.) dva su tipa raspodjele dvaju nastavaka (-i, -e), oba ovise o tome završava li osnova palatalom ili nepalatalom, no jedan se odnosi na imenice koje ne znače mušku osobu, a drugi na imenice koje znače mušku osobu: *brōdi*, *postolī*, *dāni*; *lažljīvci*, *kovāčī*, *mūži*.

A mn. imenica m. roda	-i	-e
dočetak osnove, neosoba	nepalatal	palatal
dočetak osnove, m. osoba	palatal	nepalatal

"To je svojevrsna specifičnost ovoga govora u odnosu na ostale čakavske govore", zaključuje Hozjan (1992., 53).

Kategorija osobnosti i kategorija roda imaju odraza i na glagolske paradigme. "Poznato je, naime, da se 3. l. množ. (prezenta, B. T.) može tvoriti s više morfema, ali nije poznato da se unutar istog glagolskog razreda vrši izbor koji rezultira dvojnim ili trojnim likovima koji se onda jezično (semantički) ili stilistički diferenciraju. U govoru Dubašnice ta je inače jedinstvena pojava sustavna": *onī mučū/mučīdu*, *mūži mīslīdu*, *ljūdi mīslū*, *žēne mučē*, *onē mīslē* (Turk 1992., 108). Kad je vršilac radnje ženska osoba, nastavak je -e, a kad je muška, nastavak je -u. "Morfem /du/ ima distinktivno ali i konotativno značenje: isticanje radnje koju obavlja muškarac" (isto). Kako u značenju imenica s. r. nema razlikovanja spola, pa ni osobe, one uzrokuju alternativne nastavke:

bolū/bolê ga plêća. Samu pojavu Turk tumači ujednačivanjem nastavaka na sintagmatskoj razini: *nāše žēne mučē*.

U kajkavskom je književnom jeziku Antuna Vramca Junković (1972., 115) genitivno-akuzativni sinkretizam u množini (*ludi, Bogou*) protumačio kao izjednačivanje s takvim sinkretizmom u jednini u imenica koje znače što živo. Iz primjera se vidi da je riječ o imenicama muškoga roda koje znače mušku osobu.

Ovdje je izneseno samo nekoliko dijalektnih podataka i jedan iz starije književnosti koji pokazuju da je u hrvatskom jeziku kategorija osobnosti živa. Na dijalektolozima je da u svojim opisima uvrste i tu kategoriju i da daju potpunu sliku govora u kojima ona u sklonidbi imenica ima svoje morfološke oznake, a na povjesničarima je jezika da istraže njezin povijesni razvoj.

Kategorija osobnosti u hrvatskom standardnom jeziku

Semantička kategorija osobnosti u hrvatskom jeziku nije utjecala na razredbu imeničkih paradigma kao u zapadnoslavenskim jezicima. Samo u nekim mjesnim govorima djeluje na množinske oblike. U standardnom se jeziku odražava na sintaktičkoj razini, ponajprije u distribuciji brojevnih riječi¹². Iako se u slavistici ta kategorija veže uglavnom uz rodovsku razredbu imenica (u jednini trorodna podjela, a u množini dvorodna: muškoosobne imenice i nemuškoosobne), njezino je djelovanje u slavenskim jezicima složenije. Ovdje ćemo se zadržati samo na ograničenjima u distribuciji brojevnih riječi koja su uvjetovana kategorijom osobnosti.

U sintagmatskom slaganju brojevne riječi tipa *dvojica* dolaze isključivo uz imenice koje znače mušku osobu: *dvojica profesora, trojica pjevača, petorica učenika*. Premda AR navodi da *dvojica* znači a) "dva (odrasla) čovjeka" (tj. muškarca) i b) "dva muška živinčeta": *dvojica volova*, i premda se u stručnoj literaturi (Dalewska-Greń i Feleszko 1984., 33) spominju primjeri kao što je *četvorica volova*, danas se u standardnom jeziku takva upotreba ne bi mogla preporučiti. Stoga sintagma *dvojica konja* može značiti samo jedno: imenica je *konj* upotrijebljena u prenesenom značenju. Kvantifikacija je moguća i glavnim brojem, ali se time izriče samo "čisti" broj, odnosno brojnost¹³ onoga što imenica znači. U kvantifikaciji s brojevnim imenicom osim brojnosti preneseno je još sadržaja: [+muško], [+osoba].

12 O distribuciji brojevnih riječi i ograničenjima zbog imeničkih kategorija v. Tafra 1999.

13 Naziv se *brojnost* upotrebljava za opću brojevnu veličinu u značenju za koje se u jezikoslovnoj literaturi rabi *izbrojena količina* (v. Tafra 1999. i literaturu o tome).

Brojevne imenice na *-ica* (tip *dvojica*) znače broj muških osoba i kad stoje samostalno i kad stoje uz imenicu. Imenica uz koju takva riječ stoji uvijek znači mušku osobu, a brojeva joj riječ otvara mjesto u G mn. Imenice mogu pripadati i sklonidbi *a* i sklonidbi *e*: *dvojica učenika*, *dvojica papa*. U imenica sklonidbe *a* moguća je zamjena s glavnim brojem, a izbor ovisi o pošiljatelju poruke. Stoga se u tom slučaju kategorija osobnosti može smatrati i komunikacijskom kategorijom. U imenica tipa *papa* njihova brojivost dopušta upotrebu brojeva (*jedan papa*, *tri pape*, *pet papa*), ali ne i broja *dva* (**dva pape*, **dvije pape*) zbog toga što su u sukobu morfološko slaganje (ž. rod¹⁴) i muška osoba kao semantički izraz kategorije osobnosti. Kad su takve imenice koje znače mušku osobu, a koje se sklanjaju po sklonidbi *e* (tip *žena*) još i zbirne, njihova je kvantifikacija moguća jedino brojevnim riječima tipa *dvojica*: *pektorica gospode*. Zbog kategorije osobnosti moguće je reći samo *imam dvoje djece* i *dvojicu braće*. Obje imenice pripadaju istom morfološkom i semantičkom podrazredu (zbirne imenice iste sklonidbe), ali usto imenica *braća* znači muške osobe.

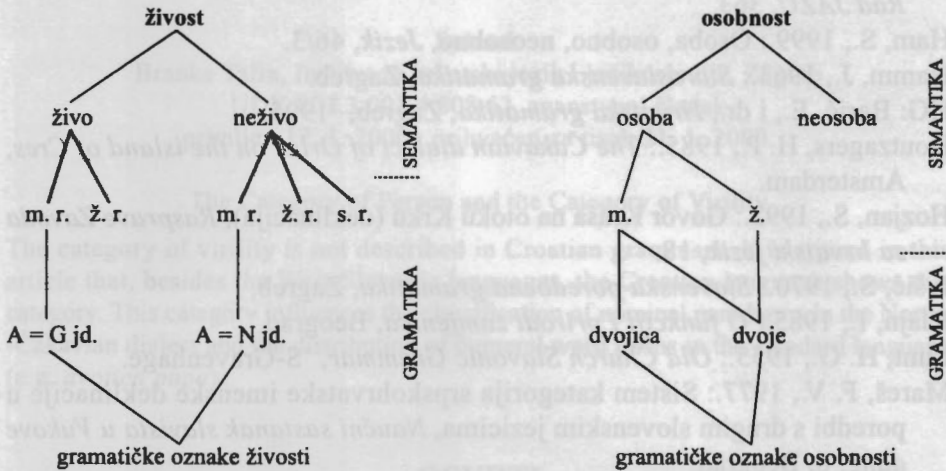
Kategorija osobnosti utječe i na raspodjelu brojevnih riječi na *-oje* (tip *dvoje*). Kad kvantifikatori *dvoje*, *troje*... stoje samostalno ili kad stoje uz imenicu muškoga roda, osim količine nose dodatno značenje o mješovitosti spola: *nas dvoje* (muška i ženska osoba), *dvoje učenika* (učenik i učenica), *dvoje sudaca* (sudac i sutkinja). U tom tipu distribucije postoje daljnja ograničenja koja izlaze iz značenja pojedine imenice. Uz imenicu *muškarac* ne može stajati brojeva riječ *dvoje*, iako imenica znači mušku osobu i muškoga je roda. Stoga Dalewska-Greń i Feleszko (1984.: 30) zaključuju da je riječ o dva tipa muškoga roda: *dva muškarca*, *dva studenta*, ali **dvoje muškaraca*, *dvoje studenata*. Brojeva se riječ *dvoje* slaže s imenicama koje znače u prvom redu neku profesiju. No, ni tu se još ne osjeća da je moguće uza svaku takvu imenicu staviti taj kvantifikator (npr. *dvoje generala*). Brojeva riječ *dvoje* može stajati uz zbirne imenice koje znače mlada bića: *dvoje teladi*. Inače se ne upotrebljava uz imenice koje znače odrasle životinje. Stoga skupina *dvoje golubova* znači 'jako zaljubljeni muškarac i žena'. U ruskom se također može reći *два врача* i *двое врачей*, a ne može *двое волков* (Zaliznjak 1964.: 30), što znači da kategorija osobnosti, a ne kategorija živosti utječe na upravo takvu distribuciju brojevnih riječi.¹⁵ Još jedan primjer to vrlo zorno pokazuje. Kao biološki naziv imenica *ljudi* obuhvaća i muške i ženske osobe, te *dvoje ljudi* znači 'jedno muško i jedno žensko'. U nekim našim krajevima, a i u prošlosti, imenica *ljudi* znači

dvoje papa?

14 Uz imenice sklonidbe *e* dolazi broj *dvije*, ako ne znače mušku osobu.

15 To je razlog zašto Mel'čuk te brojevne riječi ne naziva zbirnim brojevima, nego ih naziva "лично-каличественные числительные" (Zieniukowa 1992.).

'muškarci' (*došli su ljudi i žene*), pa se u tom značenju slaže s brojevnim riječima na *-ica*: *dvojica ljudi*. Dakle, u ovom slučaju jedna brojevna riječ isključuje drugu: ako je *dvoje ljudi*, ne može biti *dvojica ljudi*, i obratno.

Slaganje brojevnih riječi uz imenice koje znače mušku osobu poznato je i drugim slavenskim jezicima, npr. u makedonskom *dvajca*, *trojca* dolaze samo uz imenice koje znače mušku osobu, ali postoje i razlike u odnosu na hrvatski jezik, primjerice slov. *dvojica topov*, rus. *две мужчин*. Ovaj je rad pokazao da i hrvatski jezik, a ne samo zapadnoslavenski jezici, pozna kategoriju osobnosti te da mu je potreban naziv *osoba* jer su muška i ženska osoba semantičke oznake te kategorije. Kako je poželjno da nazivi budu jednoznačni, ne bi bilo dobro da naziv *osoba* postane višeznačan te da se upotrebljava u drugom značenju kao glagolska kategorija. Stoga se predlaže da se za glagolsku kategoriju ostavi sadašnji naziv *lice*, a da naziv *osoba* bude vezan uz kategoriju osobnosti.

Literatura

- Anić, V., 1984.: Rod i spol u srpskohrvatskom jeziku: razgraničenje, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 13, Beograd.
- Anić: Anić, V., *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, ³1998.
- AR: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, A-Ž, JAZU, Zagreb, 1880. – 1976.
- Babić, S., 1998.: *Sročnost u hrvatskome književnome jeziku*, Zagreb.
- Benvenist, E., 1975.: *Problemi opšte lingvistike*, Beograd.
- Dalewska-Greń, H., 1997.: *Języki słowiańskie*, Varšava.

- Dalewska-Greń, H., i K. Feleszko, 1984.: Mesto brojeva u određivanju gramatičkog roda i broja u srpskohrvatskom i poljskom jeziku, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 13, Beograd.
- Junković, Z., 1972.: Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta, *Rad JAZU*, 363.
- Ham, S., 1999.: Osoba, osobno, neosobno, *Jezik*, 46/3.
- Hamm, J., 1963.: *Staroslavenska gramatika*, Zagreb.
- HG: Barić, E., i dr., *Hrvatska gramatika*, Zagreb, ³1995.
- Houtzagers, H. P., 1985.: *The Čakavian dialect of Orlec on the island of Cres*, Amsterdam.
- Hozjan, S., 1992.: Govor Krasa na otoku Krku (deklinacija), *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 18.
- Ivšić, S., 1970.: *Slavenska poredbena gramatika*, Zagreb.
- Klajn, I., 1985.: *O funkciji i prirodi zamjenica*, Beograd.
- Lunt, H. G., 1955.: *Old Church Slavonic Grammar*, 'S-Gravenhage.
- Mareš, F. V., 1977.: Sistem kategorija srpskohrvatske imenske deklinacije u poredbi s drugim slovenskim jezicima, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 6, Beograd.
- Maretić, T., 1932.: Pregled srpskohrvatske gramatičke terminologije XVII, XVIII i XIX vijeka, *Rad JAZU*, 243.
- Tafra, B., 1999.: Dvije o dvome, *Teorija i mogućnosti primjene pragmalin-gvistike* (u tisku; zbornik referata s istoimenoga znanstvenoga skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku, održanoga u Opatiji, 7.–8. 5. 1999.).
- Tentor, M., 1909.: Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso), *Archiv für slavische Philologie*, 30.
- Turk, M., 1992.: Glagolski oblici u čakavštini zapadnog dijela otoka Krka, *Fluminensia*, 4/1.
- Vermeer, W., 1984.: Opozicija tipa "živo/neživo" u množini u jednom čakavskom sistemu (Omišalj), *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 13, Beograd.
- Vince Marinac, J., 1990.: Kategorija živosti u hrvatskom jeziku, *Suvremena lingvistika*, 29.–30.
- Vince Marinac, J., 1992.: Vrste riječi i genitivno-akuzativni sinkretizam, *Suvremena lingvistika*, 34/2.
- Vince Marinac, J., 1998.: *Akuzativ u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku*, disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Zaliznjak 1964.: Зализняк, А. А., К вопросу о грамматических категориях рода и одушевлённости в современном русском языке, *Вопросы языкознания*, 4.

Zieniukowa, J., 1992.: Problemy morfologii i znaczenia liczebników w językach słowiańskich. Polskie i rosyjskie liczebniki zbiorowe, *Synchroniczne badania porównawcze systemógramatycznych języków słowiańskich*, Warszawa.

Sažetak

Branka Tafra, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
UDK 801.3:001.4:808.62, znanstveni članak
primljen 17. 1. 2000., prihvaćen za tisak 31. 1. 2000.

The Category of Person and the Category of Virility

The category of virility is not described in Croatian grammars. It is argued in this article that, besides the West-Slavonic languages, the Croatian language shows this category. This category influences the classification of nominal paradigms in the North-Čakavian dialect and the distribution of numeral word forms in the standard language (e.g. *dvojica papa*).

OSVRTI

INTERNET, MREŽA, E-POŠTA

Ono što se naziva *Internet* i *internet* svoje začetke ima u Americi 1969., u komunikacijskom povezivanju više računala. S vremenom je to preraslo u ono što se u *Rječniku novih riječi* (autori Dunja Brozović-Rončević, Alemko Gluhak, Vesna Muhvić-Dimanovski, Lelija i Branko Sočanac; Zagreb, 1996.) pojednostavnjeno tumači ovako: "svjetska računalna mreža, mreža računala koja su međusobno povezana i do kojih se preko komunikacija može doći s vlastita računala". Može se reći da se radi o mreži mreža računala. Količina hostnih računala, onih preko kojih se sa svojega osobnoga stroja može dalje na svjetsku mrežu (dakle "daljnijkâ"), broji se u mnogim milijunima.

Sama riječ, ili samo to ime, pojavila se u engleskom jeziku 1982. Tvorba je jednostavna: tu je *inter-*, engleski prefiks

preuzet iz latinskoga, sa značenjem 'među-', i riječ *net* 'mreža'. U engleskom je jeziku to bila i obična riječ i ime, u sklopu za koji je skraćenica *TCP/IP* (*transfer control protocol / internet protocol*, dakle protokol za kontrolu prijenosa, za jedan način komuniciranja preko računalne mreže). Zbog drugih mreža, isprva se riječ *Internet* shvaćala samo kao ime, i tako se proširila u devedesetim godinama, ulažeći u mnoge jezike. No s vremenom se izgubila imenost: može se reći da to više nije ime, da je to opća imenica.

Uzmimo sličan primjer. Riječ *televizija* obuhvaća i mnogobrojne televizije kao proizvođače i davatelje televizijskih programa, i televizije kao programe, i skup svega toga, jednu sveteleviziju. Npr., možemo reći da se televizija u svijetu razvija od tridesetih godina. Tu riječ *televizija* nije ime za sve to, to je opća imenica koja sve to opisuje, opisuje sve te televizije.

Sve mreže umrežene u veliku svjetsku